

3 ІСТОРІЇ ОУН ТА УПА

С. Бутко (Чернігів)

РЕАКЦІЯ ОУН НА ГОЛОД 1932-1933 рр. В УКРАЇНІ: УРОКИ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Повчальним прикладом безоглядного служіння своєму народові було ставлення ОУН до голодової трагедії 1932–1933 рр. на українських землях у складі Радянського Союзу. Українські націоналісти навіть у тій безнадійній ситуації активно діяли доступними їм методами і намагалися якщо не припинити, то хоч би зменшити масштаби нищення українців у СРСР.

Не претендуючи на всебічний аналіз ставлення ОУН до трагедії голоду в Україні в 1932–1933 рр., спробуємо висвітлити позицію її керівництва та активу на сторінках журналу – органу Проводу Українських Націоналістів (далі – ПУН) «Розбудова Нації» (далі – «РН»), військово-політичного журналу – органу Української Військової Організації «Сурма» (він реально був органом ПУН)¹ та радикальну спробу шляхом здійснення терористичного акту привернути увагу західних демократій до цього злочину комуністичного режиму в Україні. Важливо також з'ясувати, які головні уроки із факту цього голодовбивства врахував керівний актив Організації у подальшій політиці під час Другої світової війни та у визвольній боротьбі проти радянської імперії в повоєнні роки.

Редакція, автори «РН» впродовж усього часу існування журналу уважно відслідковували ситуацію на українських землях у складі СРСР, послідовно викривали всі аспекти поневолення українського народу. Вже у його першому номері, виданому щойно після проведення Конгресу Українських Націоналістів (1929 р.), Головний суддя ОУН Макар Кушнір (псевдонім – М. Дніпрянський)² нагадав, що «Пролетарська диктатура запанувала на нашій батьківщині лише на тлі окупації її московською червоною армією»³. М. Кушнір, як і всі інші націоналістичні публіцисти, послідовно вказував, що Україна є колонією в складі Російської імперії під назвою Радянський Союз, яка утримується в покорі насильством і терором. Він (псевдонім – Я. Дуб)⁴ у статті «Хочемо Незалежної України» (1930 р.) дав типову й доволі точну характеристику ситуації на Наддніпрянщині та суті радянської політики в Україні: «Москва та її агенти на Україні нині переконалися, що український національний рух прибрав таких широких розмірів та досягнув такого впливу серед українських селян і робітників, що большевицької українофільської політики вже не вистачає, щоб опанувати та перемогти українську національну ідею. Налякані небезпекою вибуху другої національної революції, що загрожує їм не лише втратою панування над багатою колонією, а може спричинитися взагалі до занепаду большевицької диктатури на Сході Європи, червоні московські імперіялісти рішили попередити події та ще більшим терором залякати українські народні маси, а винищенням провідних кіл українського народу знесилити український національний рух. З цією метою вони заарештували й далі заарештовують українських діячів на полі освітньому, кооперативному, науковому, церковному тощо»⁵.

Наш земляк, виходець із історичної Чернігівщини (м. Глухів), член ПУН Євген Онацький, знаходячись в еміграції у Римі⁶, вже у першій половині 1932 р. відчував наближення ще більшої біди для Наддніпрянщини. У своїй рубриці «На міжнародні теми», яка вийшла у «РН» за травень-червень 1932 р., він так

змалював становище українського народу в СРСР: «Протягом десятих років по дорозі до повільного, але певного обосячення, обезвласнення, спролетаризування — через Чека, ГПУ, Соловки аж до моральної й фізичної смерті. Насамперед — одиниць, десятків, сотень свідомих патріотів, палких юнаків, завзятих борців, далі їх родин і знайомих, а далі цілих груп населення, а ще далі цілих окремих класів, нарешті — цілого народу, що на власній землі, на багатющій землі, вмирає з голоду...»⁷. Інтуїтивно відчуваючи наближення жахливої трагедії, попередив: «Наш власний український досвід вчить нас, що навіпаки «вершок гіршого», якщо не прикласти негайно найвищих зусиль, неминуче приведе до ще гіршого»⁸.

Аналізував ситуацію у підрадянській Україні на сторінках «РН» і наш земляк із Чернігівщини (м. Носівка) член ОУН, інженер-економіст, доктор Сергій Володимирів⁹. У статті «Економічне становище селянства України»¹⁰ (1932 р.) він прийшов до висновку, що, «зміцнівшись в окупованій країні» з 1928 р., «влада-партія змінила й методи відношення до села, знову виступила на сцену брутальність у значно більшій мірі, ніж навіть за часів революції»¹¹. Обгрутовуючи свою думку, автор заявив: «Село, селянська кляса, було елементом, що його експлуатовано й раніше за часів царської Росії, але майже ніколи ця експлуатація не набирала після знесення кріпацтва таких форм і такого ступня, як це сталося за часів «диктатури пролетаріату»¹². Доктор С. Володимирів навів, зокрема, такий факт колоніальної експлуатації українського селянина: він споживав «утричі менше цукру, ніж московський»¹³. Автор по суті сформулював сутність ставлення комуністичного режиму до народу: «Радянську політику свідомо скеровано на недоїдання та недоодягнення широких мас населення, й у першу чергу — селянського, бо населення може нести такий економічний тягар тільки шляхом зменшення сучасного споживання, шляхом відмови не тільки від предметів розкоші, але й од конче потрібних предметів споживання; твердимо, що політику товарного голоду по групі «Б» — предмети особистого споживання — ведуть так свідомо»¹⁴.

Редакція «РН» вміщувала огляди української та зарубіжної преси під назвою «Про біжучі справи», «На біжучі теми», «Про біжучі події» тощо. Так, у тому ж 1932 р. в огляді «Про біжучі справи» під заголовком «Большевицький рай» вона вмістила уривки з газет про вбивство втікачів з СРСР до Румунії, чим прагнула привернути увагу громадськості до нестерпно трагічної ситуації в УСРР. Наступний приклад дає уявлення про що, власне, йшлося: за 24 березня 1932 р. в українській газеті «Новий Час» була вміщена наступна інформація: «Відомий репортер Лондон, що його редакція часопису «Ле Журналь» вислала над совіцький кордон, телеграфує до своєї редакції, що над Дністром, де він саме тепер перебуває, відбувається драма, про яку повинен знати весь світ. Кожної ночі групи людей із Сов[ітської] України втікають на другий беріг Дністра. Совіцька сторожа стріляє по втікачах і кидає на них гранати. Нещасливці, які намагаються дістатися на румунський бік, гинуть масово. Зновжеж ті, що дісталися на румунський бік, виснажені до краю»¹⁵.

Автори та редакція «РН» впродовж 1932 р. відзначили системне та радикальне погіршення ситуації на селі в УСРР. Так, С. Володимирів у номері за липень-серпень у статті «Боротьба за хліб на Радянській Україні» слушно зауважив, що разом із заходами «політично-карно-адміністративного натиску на селянство», «економічного порядку», тобто «податки, платежі різного роду, паї, примусова ощадність», сама колективізація «в цілому організаційно упрощує можливість урядової контролі над хлібною справою взагалі»¹⁶. Він зробив висновок: «Всі наведені розрахунки та таблиці нам яскраво свідчать про те, що держава що-раз більше й більше опановує селянську продукцію, що-раз більше стискає волю нашого селянина щодо розпоряджування своїми продуктами,

що-раз більше й більше тиски державного заготовчого апарат[у] стискають селянство»¹⁷. Отже, націоналістичний аналітик з Чернігівщини з'ясував механізм організації голодового вбивства в Україні, ще не знаючи про те, що він вже почав діяти.

Таким чином, оцінки та передбачення у 1929–1932 рр. провідних членів ОУН виявилися аж занадто точними та далекоглядними. Вони фактично спрогнозували генеральний напрям політики комуністичного режиму в СРСР щодо українського народу, визначили методи його реалізації. Це підтверджує сучасна українська історична наука. У довідці, підготовленій Інститутом історії України НАН України «Документальні підтвердження відповідності дій офіційної влади СРСР статті 2 Конвенції ООН від 9 грудня 1948 р. «Про попередження злочину геноциду і покарання за нього», в поясненні до «Листа Й. Сталіна Л. Кагановичу «Про становище в УСРР та необхідність зміни керівництва республіки» від 11 серпня 1932 року» зроблено однозначний висновок: «Наведений документ є одним з тих, які дають уявлення, чому було розв'язано терор голодом. Страх втратити Україну був цілком обґрунтований. В умовах соціально-економічної кризи силове поле Кремля зникало, і тоді українська еліта могла би перетворитися з червоної на жовто-блакитну»¹⁸.

Проте, українські націоналісти, як і все українство за межами СРСР, довго не підозрювало справжніх масштабів та глибини трагедії українського села під радянською владою, яку потім оцінило як катастрофу. Автор за підписом «М.» у публікації «Годі мовчати» в «РН» за липень-серпень 1933 р. різко заявив: «Ціле суспільство українське мусить нарешті відкрити приспані очі на ту жахливу катастрофу, що сталася над Дніпром, Доном та Кубанню, катастрофу, що може мати для майбутнього Української Нації величезні і страшні наслідки»¹⁹. Він вже тоді прийшов до однозначного висновку щодо винуватця й мети трагедії: «Надзвичайно характеристично, що п'ятилетка досі ще не викликала (і, будьте певні, ніколи не викличе!) голоду і масового вмирання російської людності на Московщині. Нема дурних! Цю долю пляново підготував Росія лише Україні. Мета: остаточна ліквідація української мазепинської небезпеки, після чого «Мать Расея» зможе нарешті спокійно спочивати на своїх лаврах»²⁰.

Вже на повнішій інформації К. Сирецький у статті «S.O.S.» у «РН» за вересень-жовтень 1933 р. констатував: «лише в червні-липні біж[учого] року західньо-українська й еміграційна суспільність прийшла до переконання, що за Збручем коїться дійсно непоправне лихо. Тимчасом голодова катастрофа, викликана й кермована Москвою, розпочалася значно раніше; вже на початку березня минулого 1932 р. вона шаліла на широких просторах України»²¹. Шокований автор зазначив: «...довідуємося, що є багато сіл цілковито вимерлих чи опущених, а в інших селах лишилося кілька десятків людей, що стоять на передодні неминучої смерті»²². Він прийшов висновку: «В таких умовах доводиться визнати навіть скромною ту велетенську цифру вимерлих, що її називає один чужинний журналіст (і яку приймає Др. Амменде) — 10 мільонів людей»²³. Єдиним свідомим винуватцем трагедії К. Сирецький чітко визнав СРСР — «страшного гостя — голодову смерть привела сталінсько-драгоманівська «матушка Москва»²⁴. Він виразно підкреслив, що Радянський Союз як імперія є спадкоємцем царської Росії, яка має за мету ліквідацію українства: «Так, власне, до цього провадить ціла політика сучасної Росії: вилуднити Україну для остаточного знищення її, щоби нарешті докінчити те, що р. 1169. розпочав Андрей Боголюбський, а що продовжували в XII ст. татари і Петро 1709 р. під Полтавою»²⁵. Його сумний прогноз щодо радянської політики у ставленні до України віддає відчаєм: «При таких щирих соціалістичних темпах нищення, драгоманівська «матір Росія» змагає до того, щоб

українці взагалі перестали існувати в імперії нащадків Чингісхана та Петра»²⁶. К. Сирецький із сарказмом підкреслив: «Тепер про колонізацію України москалями пишуть і чужинці»²⁷. Використання націоналістичним автором виразів «сталінсько-драгоманівська «матушка Москва», «драгоманівська «матір Росія», свідчить про те, що він намагався максимально наочно показати псевдофедеративний устрій Радянського Союзу і колоніальне становище у ньому українського народу, неприйнятність й згубність самої ідеї федерації України з Росією — СРСР. Це була спроба виразно донести переконання, що будь-які державні об'єднання з Росією за будь-якого режиму матимуть катастрофічні наслідки для українців.

Сталінське керівництво титанічними зусиллями доволі успішно зуміло переконати світову громадськість про відсутність голодової катастрофи в Україні. Це була одна з найбільших таємниць комуністичної імперії. Проте, Кремль вважав ОУН надзвичайно небезпечним для свого існування противником, якого треба було якнайшвидше ліквідувати. Тому агенту радянської розвідки Василю Хом'яку у 1933 р. було дозволено сказати цю правду про голодомор. Він проник до ОУН відповідно плану операції «Ставка» як біженець з підрадянської України. Мета — введення до Організації іншого агента ОГПУ Павла Судоплатова — майбутнього вбивці керівника ОУН полковника Євгена Коновальця²⁸. В. Хом'як за підписом «Н.Н.» (редакція «РН» представила його як представника «з большевицького «раю»)²⁹, у статті «Радянська Україна» (1934 р.), заявив, що «підсумки НЕП-у на Україні» — «в першу чергу зріст національної свідомості був справді гігантський» і підкреслив: «Свої помилки зперед десяти літ червоні російські імперіалісти направляють тепер жажливою системою: організованою піддержкою голодової смерті на Україні»³⁰. Він зробив такий підсумок радянської політики на українських землях: «Україна тепер у небувалому стані, — витворенім в першу чергу ворожим національним гнітом та жажливим соціально-економічним устроєм! Правдою є, що мільйони українців вислані, перестріляні, загинули голодовою смертю! Теж правдою є, що нинішній жажливий стан України витворений свідомо й організовано москалями. Колективізація на Україні була одним із способів політичного винищення України. Українізація мала бути замиленням очей, щоб під її позором провадити далі політику імперіялізму та завойовання!»³¹.

У 1934 р. М. Кушнір у статтях «Націоналізм перемаже!» [псевдонім — Богуш В.] і «Московський імперіялізм та український націоналізм» [псевдонім — Дніпрянський Б.] у «РН» підвів своєрідний підсумок щодо політики російських більшовиків в Україні. У статті «Московський імперіялізм та український націоналізм» він чітко підкреслив, що «московський большевизм став спадкоємцем московського царизму»³², «як ідеологічна доктрина, є своєрідною, на московським сосі приправленою мішаниною ідей та принципів, запозичених од французького якобінізму, німецького марксизму та від московського народницького соціалізму»³³, а «як політична система [...] є лише перелицьованим царизмом»³⁴. Останнє твердження автор аргументував так: «Бо хіба теперішня партійна диктатура, як і колишня московська автократія, не побудована на засадах орієнтальної деспотичної олігархії?»³⁵. Далі М. Кушнір визначив правлячий режим у СРСР як суто національний російський (він його називав московським): «Большевизм є не менше московським національним феноменом, ніж царизм, і тому саме він не мав та не має успіху не лише в Європі, або у сусідніх із Московщиною державах, а навіть на Україні, Північному Кавказі та по інших окупованих большевицькою Москвою країнах»³⁶. Свій висновок аргументував так: «Справді, хіба большевизм, захопивши в свої руки владу в Московщині, не став на шлях московського імперіялізму та не пішов збройною силою проти всіх тих народів, які, використавши розвал московської

імперії, створили власні незалежні держави? Або хіба большевицький режим не провадить цілком московської зовнішньої політики?»³⁷. Потім стисло дав характеристику колоніальній політиці Москви щодо України: «Хіба московський большевизм не провадить кольоніальної грабницької політики на Україні та по інших окупованих країнах із метою упромисловлення совітської Московщини та не дбає про посилення московської, мілітарно-технічної бази? Хіба він провадить таку примусову та форсовану колективізацію рільництва у Московщині, як на Україні або на Дону та на Кубані, щоб таким робом зруйнувати господарську силу цих країн та знищити українських і козацьких селян хліборобів? Та хіба не кольонізує ці країни зайдами з Московщини, щоб таким робом унеможливити відділення тих країн од Москви? Хіба він не сприяє всебічному розвитку та поширенні московської культури, а одночасно з тим не затамовує [гальмує] розбудови культури української, білоруської та інших поневолених народів, та не намагається підпорядкувати їх культурі пануючої, московської нації?»³⁸. Автор також за допомогою риторичних питань окреслив своє бачення становища російського народу в СРСР: «Хіба можна сказати, що большевизм поневолив московську націю та провадить супроти неї таку політику нищення, як це він робить супроти української та інших поневолених націй? Щоправда, багато, хай і більшість, москалів дуже невдоволена та ворожо наставлена до теперішньої політики большевизму, яка довела країну до загальних злиднів та господарської руїни. Але подібне було і за царату»³⁹. Проте, останній висновок М. Кушнір не продовжив далі стосовно відокремлення сучасної йому російської держави від російського народу. Він їх не розрізняв. Головний суддя ОУН у статті «Націоналізм переможе!», демонструючи спільну позицію та почуття українських націоналістів щодо злочинів більшовицького режиму проти українського народу, особливо голоду 1932–1933 рр., оцінив Росію як одного з «історичних ворогів України»⁴⁰. Він заявив: «Ця нечувана катастрофа кривавими буквами буде записана в «книгу биття» Української Нації. Безперечно, вона матиме ще великі наслідки; вона приспішить час визволення та пімсти, а московські кати своїм життям та кров'ю заплатять за той жахливий злочин»⁴¹. Автор категорично підкреслив, що між «Українською Нацією й московською окупаційною владою виросла така стіна, якої не можна засипати ніякими маневрами та хитрощами. В цій безодні тоне й безперечно потоне московський комунізм»⁴². У вже згаданій статті «Московський імперіялізм та український націоналізм» він сформулював таку альтернативу: «Сувора дійсність поставила дилему: або московський контрреволюційний большевизм, або український революційний націоналізм. Вони як огонь та вода не можуть існувати разом. Один із них мусить згинуть. А згине той, хто вже ідейно та політично збанкрутував, і то не лише на Україні»⁴³.

Такі висновки націоналістичних публіцистів знайшли своє відображення в офіційних заявах ОУН. Ще у листопаді 1930 р. у «Комунікаті Проводу Українських Націоналістів з приводу посилення терору проти українського народу з боку московської і польської влади» ПУН прямо заявив, що «московський імперіялізм» заховався «під маскою червоної комуністичної доктрини» і «розперезаний у своєму отвертому варварстві кривавим терором, розстрілами та засланням фізично нищить найкращий елемент український і цілою системою свого деспотичного правління вириває з корінням всякий прояв національної творчості, думки, релігії та моралі»⁴⁴. У документі категорично підкреслено — «сподівання використати допомогу одного окупанта проти другого — Москву проти Польщі, чи Польщу проти Москви — уявляють до того ж смертельну небезпеку для справи нашого визволення». Керівництво ОУН підтвердило, що вважає шлях збройної національної революції єдиним шляхом визволення

України. Воно твердо підсумувало: «Організація Українських Націоналістів [...] свою визвольну місію вбачає в праці по організації народних мас на окупованих землях, вироблення серед них психології активізму та підготовки їх до загального збройного зриву у формі Всеукраїнської Національної революції»⁴⁵, «аргументом збройної боротьби»⁴⁶, «змагаючись за право життя без огляду на всі жертви»⁴⁷.

Заява «Від Проводу Українських Націоналістів» надрукованій в «РН» за вересень-жовтень 1933 р. окреслило її офіційну позицію щодо катастрофи на Наддніпрянщині. Її причиною названо результат боротьби «за відновлення Української Самостійної Соборної Держави [...] під кличами Української Національної Революції» українського народу, яка «загрожує самому існуванню займанців». Саме тому, вказано у документі «Москва посилила свій наступ шляхом насилля й винищення голодом». Наголошено, що «не досить пасивного спротиву, треба широкого і тривалого протинаступу», «тільки боротьбою приспішемо кінець чужинецькому пануванню над Україною та над іншими народами, поневоленими спільними ворогами»⁴⁸. В обох документах СРСР, Польща та інші країни, у складі яких знаходилися українські землі однозначно визначено як «ворогів»⁴⁹, «одвічних ворогів України»⁵⁰, що свідчить про рішучість вести безкомпромісну й жорстоку боротьбу з ними.

Журнал «Сурма» за оцінкою його редактора Володимира Мартинця, на відміну від «РН», «популярний орган, призначений для широких мас»⁵¹ західноукраїнських земель у складі Польщі. Публікації і вірші видання щодо голоду в Україні орієнтували читача на боротьбу за визволення.

Так, у жовтневому номері «Сурми» (1933 р.) надруковано вірш без назви «Хто ти?...». У ньому відображена в образній формі трагедія поневоленої України і шлях до її визволення:

Там у Донбасі конає
з голоду рідний твій брат,
тут — твого брата шмагає
ляцький навіжений кат.
Що ж ти загаявсь? Героїв
Нації треба не раз,
Чуєш? Вже сурмить до бою!
Нації сурма наказ⁵².

Показово, з точки зору реакції ОУН, що в 1933 р., у рік коли українство за межами СРСР дізналося про голодову катастрофу в підрадянській Україні, у «Сурмі», крім серії статей «Партизанка»⁵³ у номері за липень була вміщена передовиця «Роля боевого інстинкту у визвольних змаганнях»⁵⁴, а головне, надруковані матеріали про СРСР як майбутнього противника у війні. У вересневому номері (1933 р.) у матеріалі «Озброєння деяких держав», першою, про кого писалося, як про майбутнього противника, була «большевицька армія»⁵⁵. Вже в наступному числі бачимо статтю «Большевицька воєнна доктрина», «Історія розвитку большевицької армії»⁵⁶. У листопадовому випуску «Сурми» були надруковані статті «Внутрішня структура червоної армії», «Організація вищої команди червоної армії», «Склад червоної армії і її територіальний розподіл»⁵⁷. А в останньому номері журналу за 1933 р. вміщено статтю «Мотомеханізоване військо в СРСР»⁵⁸. Такий підбір матеріалів саме в 1933 р. дає можливість припустити, що керівництво ОУН сподівалося на вибух повстання на українських землях у СРСР у відповідь на варварську політику більшовиків, і тому форсовано намагалося просвітити українських патріотів матеріалами про майбутнього противника. Можна також впевнено твердити, що ПУН, стривожений трагічною долею населення на Східній Україні

вирішив активізуватися для зміцнення ідеї боротьби за волю та соборність України. Він привчав широкі патріотичні кола молоді Західної України до перспективи війни з СРСР, як практично єдиного шляху відновлення Української держави.

У 1933 р. реакція ОУН на безпрецедентний злочин комуністичного режиму проти українського народу набула також і форми організації терористичного акту проти його представника. Цьому також сприяв прихід у січні цього ж року до керівництва крайової організації ОУН на західноукраїнських землях (далі – ЗУЗ) Степана Бандери, який був націлений на організацію індивідуального політичного терору⁵⁹. 3 червня 1933 р. у Берліні на конференції ПУН з членами крайової екзекутиви ОУН, як підкреслив тодішній член її організації, націоналістичний історик з діаспори Петро Мірчук, було прийнято рішення про виконання замаху на представника Радянського Союзу⁶⁰. Про обставини цієї акції є спогади члена ОУН Володимира Макара, якому сам виконавець терористичного акту Микола Лемик розповів подробиці восени 1938 р. під час перебування в ув'язненні в польській тюрмі в Равічу. С. Бандера особисто доручив виконати М. Леміку це завдання. Під час зустрічі керівник крайової організації з'ясував «положення на підсоветській Україні, де в той час шалів організований червоною Москвою голод, що мав зламати опір українського села проти насильної колективізації»⁶¹. Він особливо підкреслив: «Ніхто не стане в обороні мордованих українців, словні [словесні – С.Б.] протести не зворушують нікого, тут треба запротестувати чином, і то так, щоб це почули і в західному світі, і в Москві і в Україні»⁶². С. Бандера дав категоричну інструкцію щодо дій після вбивства радянського дипломата: «По виконанні завдання, він має віддати себе в руки польської поліції, щоб опісля на суді виявити ясно і недвозначно мотиви свого вчинку. Найбільш правдоподібно, його засудять на смерть. Але це буде на очах світу. Ні в якому разі він не повинен допустити до того, щоб його схопили і вбили чекісти в самому консуляті»⁶³. С. Бандера та бойовий референт крайової екзекутиви майбутній легендарний Головний командир УПА Роман Шухевич під час підготовки замаху врахували не тільки молодий вік бойовика, що давало йому значний шанс уникнути кари смерті, але й соціальний статус виконавця. Професор Олекса Горбач у своєму спогаді про М. Леміка писав: «Провід ОУН [тобто провід крайової організації – С.В.] передбачував, що большевицька пропаганда буде запевняти, що замаховець належав до «попівсько-куркульської кліки з ОУН», тому пляною обрав на атентатника вихідця з убогих селян»⁶⁴. 30 жовтня 1933 р. бойовик вчинив замах на завідувача канцелярією Генерального консульства СРСР у Львові Олександра Майлова, помилково прийнявши за керівника установи⁶⁵. Бойовик ОУН виконав усі вимоги проведення терористичного акту, здався польській поліції, на допиті тільки й заявив: «Я є член Організації Українських Націоналістів. З її наказу я вбив представника московсько-большевицького уряду, на знак солідарності всіх українців у боротьбі з Москвою та протесту перед культурним світом проти злочинного вимордовування нею українців»⁶⁶. Теж саме по суті він повторив на суді. За словами його адвоката доктора Степана Шухевича (дядько Р. Шухевича), що вбитий радянський дипломат є: «... сто разів гіршого пса, як той Голубов [генеральний консул – С.Б.]. Це був спеціальний висланник Сталіна, що під невинною назвою «секретаря консульату» об'їздив з метою контролю всі дипломатичні представництва СРСР в Польщі. День перед своєю смертю він приїхав з советської амбасаді в Варшаві до Львова, з головним завданням спаралізувати протестаційну акцію українців Галичини і Волині проти голодової масакри [вбивства – С.Б.] в УССР, а зокрема, щоб познайомитись зблизька з рухом ОУН»⁶⁷.

Редакція «РН» у номері за листопад-грудень 1933 р. вмістила статтю крайового члена ОУН за підписом «П.О.» під красномовною назвою «Порожнє слово і повновартне діло». Автор наголосив: «... й цього року, на московські знущання ОУН відповіла виступом Миколи Лемика». Він підкреслив: «18-літній юнак ОУН показав мільонам, що вони, а не хто інший, є носіями своєї сили та посідають засоби боротьби», а шлях до остаточної перемоги — «шлях відваги, агресії та жертви»⁶⁸. ПУН високо оцінив проведення цієї політичної акції молодого покоління українських націоналістів. Це наочно демонструє сам факт публікації цієї статті у «РН».

Про вчинок Лемика молодь на ЗУЗ складала піснi⁶⁹. Це була головна оцінка дії крайових націоналістів. Кривава відповідь комуністичному режиму загалом позитивно була сприйнята на Західній Україні⁷⁰. Вона привернула увагу міжнародної спільноти до української трагедії та мети боротьби українського національно-визвольного руху, дала зразок безкомпромісної поведінки, яку продемонстрували патріоти під час Другої світової війни й повоєнній боротьбі проти комуністичній імперії.

Молода генерація ОУН добре засвоїла один із головних уроків голодомору 1932–1933 рр. — за будь яку ціну перешкоджати будь-яким окупантам вилучення продовольства у населення, як форми терору та пацифікації. Так, у рішеннях 2-ої конференції ОУН за квітень 1942 р. чітко названо мету німецької земельної реформи: «витиснути якнайбільше хліба й робочої сили з України»⁷¹. Вже у лютому 1943 р. у постановвах 3-ої конференції одну з цілей визвольної боротьби проти всіх різновидів російського, німецького й інших імперіалізмів названо «збереження українських народних мас та організування їх плянної оборони й самооборони перед масовим фізичним винищенням та цілковитим економічним грабунком окупантами»⁷². У серпні 1943 р. символічною стала згадка у документах III-го Надзвичайного Великого Збору ОУН про М. Лемика, який загнув від рук нацистських окупантів. У документі з новою силою підкреслено: «Віссю оборони народу перед окупаційним терором були дві справи: вивіз до Німеччини на каторжну роботу й грабунк хліба»⁷³.

У 1946–1947 рр. найбільш наочним прикладом успішного врахування уроків Голодомору-33 було перешкоджання підпіллям ОУН та УПА спроби комуністичної держави вилучити критичну кількість продовольства у населення та організувати штучний голод в західних областях України. Так, після другої окупації комуністичним режимом Західної України командування УПА-Захід звернулося зі зверненням-листівкою «Українські селяни!» (без дати, скоріше за все літо 1945 р.). У документі прямо попереджено про можливий злочин Кремля: «Пам'ятайте про голод 1932–1933 рр., організований Сталіним на СУЗ і про голод 1941–1942 рр., організований Гітлером на Прикарпатті! [...] Не допустимо того, щоб і в цьому році таке повторилося»⁷⁴. Керівництво національно-визвольною боротьбою вчасно підготувалися до спроби здійснення тотальних хлібозаготівель і зірвало їх. Тому цим голодомором «тільки» у східних і південних областях України вбито близько 800 тис. людей⁷⁵.

Таким чином, аналіз публікацій та офіційних заяв ПУН за 1929–1934 рр. на сторінках «РН», «Сурми» показав, що керівництво ОУН ще у 1929–1932 рр. вираховувало можливість катастрофічних репресій СРСР проти українського народу в УСРР. Після отримання інформації про голод воно правильно виявило винуватця, з'ясувало причини та мету цього злочину, фактично охарактеризували його як геноцид проти українського народу. Це відповідає сучасним оцінкам в Законі України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні»⁷⁶. У 1933 р. у Львові здійснення ОУН терористичного акту проти представника

Радянського Союзу було не тільки актом політичної помсти, а, головне, спробою привернути увагу світової спільноти до голодової трагедії в УСРР та хоча б зменшити її масштаби. Цей атентат М. Лемика та відповідна агітаційно-пропагандистська робота ОУН формували в широких верствах українських патріотів, особливо у молоді, переконання: тільки збройним шляхом завоювати свободу та створити власну державу.

Керівні кола ОУН, передусім її молода генерація, засвоїли уроки Голодомору і врахували у національно-визвольній боротьбі під час Другої світової війни та боротьбі проти комуністичної імперії у повоєнні роки.

¹ Довідник з історії України — Т. 3. (Р-Я). — К., 1999. — С. 389.

² *Муравський В.* Засновники Організації Українських Націоналістів // Розбудова держави. — 2004. — № 1–3. — С. 11.

³ *Дніпрянський Б.* (Київ) Революція національна й пролетарська // Розбудова Нації. — 1929. — № 1–2. — С. 9.

⁴ *Муравський В.* Назв. праця. — С. 11.

⁵ *Дуб Я.* «Хочемо Незалежної України» // Розбудова Нації. — 1930. — № 1–2. — С. 54.

⁶ *Верстюк В. Ф., Осташко Т.С.* Діячі Української Центральної Ради: Біографічний довідник. — К., 1998. — С. 140, 141.

⁷ *Онацький Є.* На міжнародні теми // Розбудова Нації. — 1932. — № 5–6— С. 135.

⁸ Там само. — С. 136.

⁹ *Коваль Р.* Багрянні жнива Української революції: 100 історій і біографій учасників Визвольних змагань. — К., 2005. // ukrlife.org/main/evshan/zhnyvadj2.htm; Док. і матер. з історії Організації Українських Націоналістів. — Т. 1. — К., 2005. — С. 411.

¹⁰ *Володимирів С.* Економічне становище селянства України // Розбудова Нації. — 1932. — № 3–4. — С. 62–70; *Володимирів С.* Економічне становище селянства України // Розбудова Нації. — 1932. — № 5–6. — С. 110–117;

¹¹ *Володимирів С.* Назв. праця. — № 3–4. — С. 62.

¹² Там само. — С. 62.

¹³ *Володимирів С.* Назв. праця.. — 1932. — № 5–6. — С. 117.

¹⁴ Там само. — С. 112.

¹⁵ Про біжучі теми. Большевицький рай // Розбудова Нації. — 1932. — № 3–4. — С. 100, 101.

¹⁶ *Володимирів С.* Боротьба за хліб на Радянській Україні // Розбудова Нації. — 1932. — № 7–8. — С. 178.

¹⁷ Там само. — С. 183.

¹⁸ Документальні підтвердження відповідності дій офіційної влади СРСР статті 2 Конвенції ООН від 9 грудня 1948 року «Про попередження злочину геноциду і покарання за нього» / Матеріал Інституту історії України НАН України «Голодомор 1932-1933 років - геноцид в Україні» // www.prezident.gov.ua/content/p_150_6.html

¹⁹ М. Годі мовчати! // Розбудова Нації. — 1933. — № 7–8. — С. 161.

²⁰ Там само. — С. 160.

²¹ *Сирецький С. S.O.S.* // Розбудова Нації. — 1933. — № 9–10. — С. 206.

²² Там само. — С. 206.

²³ Там само. — С. 206.

²⁴ Там само. — С. 206.

²⁵ Там само. — С. 208.

²⁶ Там само. — С. 209.

²⁷ Там само. — С. 208.

- ²⁸ *Дерев'яний І.* Проникнення та діяльність в ОУН агента ОГПУ-НКВД Павла Судоплатова // Український визвольний рух. — Львів, 2006. Збірник 8. — С. 104, 105. [Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України]
- ²⁹ Н.Н. Радянська Україна // Розбудова Нації. — 1934. — № 3-4. — С. 62.
- ³⁰ Там само. — С. 65, 66.
- ³¹ Там само. — С. 73.
- ³² *Дніпрянський Б.* Московський імперіалізм та український націоналізм // Розбудова Нації. — 1934. — № 7-8. — С. 173.
- ³³ Там само. — С. 174.
- ³⁴ Там само.
- ³⁵ Там само.
- ³⁶ Там само.
- ³⁷ Там само.
- ³⁸ Там само. — С. 174, 175.
- ³⁹ Там само. — С. 175.
- ⁴⁰ *Богуш В.* Націоналізм перемаже! // Розбудова Нації. — 1934. — № 5-6. — С. 118.
- ⁴¹ Там само. — С. 120.
- ⁴² Там само. — С. 121.
- ⁴³ *Дніпрянський Б.* Московський імперіалізм та український націоналізм // Розбудова Нації. — 1934. — № 7-8. — С. 177.
- ⁴⁴ Комунікат Проводу Українських Націоналістів з приводу посилення терору проти українського народу з боку московської і польської влади // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. — Т. 1. 1927-1930 — К., 2005. — С. 363.
- ⁴⁵ Там само. — С. 365.
- ⁴⁶ Там само.
- ⁴⁷ Там само.
- ⁴⁸ Від Проводу Українських Націоналістів // Розбудова Нації. — 1933. — № 9-10. — С. 235.
- ⁴⁹ Там само.
- ⁵⁰ Комунікат Проводу Українських Націоналістів з приводу посилення терору проти українського народу з боку московської і польської влади // Док. і матер. з історії Організації Українських Націоналістів. — Т. 1. 1927-1930 — К., 2005. — С. 364.
- ⁵¹ *Мартинець В.* Українське підпілля: Від У.В.О. до О.У.Н. Спогади й матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму — Б.м. 1949. — С. 196.
- ⁵² Хто ти?.. // Сурма. — 1933. — № 10. — С. 8.
- ⁵³ Партизанка // Сурма. — 1933. — № 6. — С. 2-4; Партизанка // Сурма. — 1933. — № 7. — С. 3-7; Партизанка // Сурма. — 1933. — № 8. — С. 4-7; Партизанка // Сурма. — 1933. — № 9. — С. 4-7; Історичний примір про партизанку // Сурма. — 1933. — № 12. — С. 4-6.
- ⁵⁴ Роля боевого інстинкту у визвольних змаганнях // Сурма. — 1933. — № 7. — С. 1-3.
- ⁵⁵ озброєння деяких держав // Сурма. — 1933. — № 9. — С. 7-8.
- ⁵⁶ Большевицька воєнна доктрина // Сурма. — 1933. — № 10. — С. 4-6; Історія розвитку большевицької армії // Сурма. — 1933. — № 10. — С. 6-7.
- ⁵⁷ Внутрішня структура червоної армії // Сурма. — 1933. — № 11. — С. 3-4; Організація вищої команди червоної армії // Сурма. — 1933. — № 11. — С. 4; Склад червоної армії і її територіяльний розподіл // Сурма. — 1933. — № 11. — С. 5.
- ⁵⁸ Мотомеханізоване військо в СРСР // Сурма. — 1933. — № 12. — С. 9.
- ⁵⁹ *Мірчук П.* Нарис історії ОУН — Т. 1. — Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк, 1968. — С. 324-326.
- ⁶⁰ Там само. — С. 337.

- ⁶¹ *Макар В.* Постріл в обороні мільйонів // Макар В. Бойові друзі: Збірка спогадів з дій ОУН (1929–1945). — Т. 1 — Торонто, 1980. — С. 335.
- ⁶² Там само. — С. 335.
- ⁶³ Там само. — С. 336.
- ⁶⁴ Там само. — С. 346, 348.
- ⁶⁵ *Кентій А.В.* Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956: Історико-архівні нариси. — Т. 1. Від Української Військової Організації до Організації Українських Націоналістів. 1920–1942. — К., 2005. — С. 109.
- ⁶⁶ *Макар В.* Названа праця. — С. 342.
- ⁶⁷ Там само. — С. 344.
- ⁶⁸ П.О. (Львів). Порожнє слово і повновартне діло // Розбудова нації. — 1933. — № 11–12. — С. 255.
- ⁶⁹ *Макар В.* Названа праця. — С. 347.
- ⁷⁰ *Кентій А. В.* Названа праця. — С. 109.
- ⁷¹ Постанови Другої Конференції Організації Українських Націоналістів (квітень 1942 р.) // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р.: Збірка документів — Б.м., 1955. — С. 67. [Бібліотека українського підпільника. Ч. 1.].
- ⁷² *Постанови III. Конференції Організації Українських Націоналістів самостійників державників (ОУНСД) 17–21 лютого 1943 р.* // Названа праця. — С. 86.
- ⁷³ Постанови Третього Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в днях 21–25 серпня 1943 р. // Назв. праця. — С. 92–93.
- ⁷⁴ Українські селяни! // Українська Повстанська Армія: Збірник документів за 1942–1950 рр. — Частина перша — Б.м., 1957. — С. 151. [Бібліотека українського підпільника. Ч.6.].
- ⁷⁵ *Баран В. К., Даниленко В. М.* Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.). / — К., 1999. — С. 38. [Серія «Україна крізь віки», том 13.].
- ⁷⁶ Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 р. № 376 // www.president.gov.ua/documents/p_5280.html